

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Naturen för mig: nutida röster och kulturella perspektiv*.

Citation for the original published chapter:

Andersson, D., Cocq, C. (2014)

Ro, trygghet och tröst: naturen som sammanhang.

In: Lina Midholm, Katarina Saltzman (ed.), *Naturen för mig: nutida röster och kulturella perspektiv* (pp. 183-190). Göteborg: Institutet för språk och folkminnen, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-89331>

Ro, trygghet och tröst

Naturen som sammanhang

Daniel Andersson och Coppélie Cocq

Människan är och har alltid varit beroende av naturen. Den som lever av jordbruk, jakt och fiske eller renskötsel påminns om detta närmast dagligen, medan den som lever i städer ofta betraktar naturen som något som finns någon annanstans. De pågående klimatförändringarna är ett aktuellt exempel på när vårt förhållande till – och beroende av – naturen aktualiseras för så gott som alla människor.

Denna artikel inleds med ett par exempel från norra Sverige som rapporterats i media och som uttrycker oro och osäkerhet inför vad de ändrade förutsättningarna kommer att få för konsekvenser. Sedan diskuterar vi vad naturen betyder för människor i dag, för att därigenom få en inblick i vad det egentligen är som går förlorat när förhållandet människa – natur störs och förändras. För att nå sådan kunskap har vi också studerat svaren på frågelistan ”Naturen för mig”.

Svårtytt väder och bortregnade skördar

Den 21 november 2012 står det att läsa i flera dagstidningar att Henrik Sarri i Nikkaluokta

inte längre törs spå vädret. Henriks bror, Enok, blev känd under 1980-talet genom sina väder-spådomar, där bland annat fisk och inälvor visade honom hur vädret skulle utvecklas. Henrik har alltså följt i sin broders fotspår, men nu kan han inte längre tyda naturens tecken. ”Det verkar vara ett konstigt väder hela tiden”, säger han som svar på reporterns frågor.

Artikeln om Henrik Sarri ingår i en större mediediskurs, ett pågående samtal om att klimatet förändras och att detta får konsekvenser för invånarna i norra Sverige. Naturen betar sig helt enkelt inte längre som den brukar. I denna diskurs förekommer ofta människor som på olika sätt lever av naturen, exempelvis jordbrukare

I media diskuteras klimatförändringar i termer av vad som är "normalt" och "onormalt".

Foto: Robert Willim.

---

och renskötare. I ett reportage i *Västerbottens-Kuriren* 20 november 2012 intervjuas renskötare från Vilhelmina norra sameby om de nya utmaningar som de ställs inför. De berättar om den hårda vintern 2007, när kraftiga växlingar mellan plus- och minusgrader skapade en isskorpa som effektivt hindrade renarna från att nå sin föda, och om att varma somrar ger mer ohälsa. En förutsättning för att lyckas är att anpassa sig till klimatet, menar renägarna i reportaget och de lyfter också fram skillnader mellan äldre och yngre renägare: "Det klimat vi har nu är normalt för oss som är unga, men onormalt för de som är äldre, som vet hur det brukar vara."

Spannmåls- och potatisodlare i Norrbotten drabbades både 2011 och 2012 hårt av det myckna regnandet, och bland annat skickade LRF Norrbotten en skrivelse till landsbygdsminister Eskil Erlandsson för att berätta om de svåra förhållandena. Även om många artik-

lar samt nämnda skrivelse inte explicit tar upp ordet *klimatförändringar* så bör dessa texter tolkas utifrån en sådan diskurs. När LRF skriver att "det har kommit tre till fyra gånger mer nederbörd än normalt" och beskriver det som händer som "extremt väder" så är det utifrån en underliggande idé om att klimatet förändras. LRF befarar att bönderna i Norrbotten kommer att lägga ned sina odlingar på grund av detta, och nämner att de tidigare argumenterat för "en skördekadefond ur vilken medel skulle kunna tilldelas jordbruket i drabbade regioner vid extrema väderhändelser".

Det är tydligt att såväl renskötare som jordbrukare i Norrland påverkas av att klimatet förändras. I det sista exemplet – skrivelsen till Erlandsson – framställer LRF bönderna som "drabbade" av vädret, och därmed positionerade i ett slags offerroll, något som nog har sin grund i textens syfte, nämligen att väcka gehör

hos regeringen, och i förlängningen leda till ekonomisk ersättning.

Det är viktigt att påpeka att de diskurser som skapas och omskapas i massmedia inte nödvändigtvis återspeglar de berättelser, eller narrativer, som skapas lokalt hos de berörda aktörerna. Men, vi bör heller inte underskatta den påverkan som massmedia har på just dessa. Vi kommer att undersöka vad naturen kan betyda för människor i Sverige i dag. Vad är det egentligen som händer när naturen inte längre betar sig som vi förväntar oss? Uttryckt annorlunda, hur ser den relation ut mellan människa och natur som förändras?

Naturen för mig

Läsaren av svaren på frågelistan ”Naturen för mig” får följa meddelarnas livsberättelser utifrån deras samspel med naturen. Materialet består av såväl enkla beskrivningar som korta och längre

episoder som meddelarna varit med om. Det är inspirerade skildringar, fyllda av känslor, som visar på naturens betydelse för de som svarat på frågelistan.

En stor andel av meddelarna uttrycker att naturen på olika sätt innebär lugn och ro och till och med tröst. Dessa teman återkommer i både korta citat – ”Natur är stillhet och rofylldhet” – och i mer utbyggda skildringar: ”Det är underbart att som stressad stadsmänniska få gå i lugn skog med vindens sus i trädkropparna, ljud av enstaka fåglar och ytterst sällan möten med andra människor.” I citatet ställs naturen och dess lugnande verkan i kontrast mot den stressade livet i staden innebär. I naturen är det, istället för stadens alla larmande ljud, endast vindens sus och några fåglar som låter. Just ljuden som naturen erbjuder återkommer ofta i beskrivningarna, exempelvis i följande citat, där det är naturens tröstande funktion som fokuseras: ”Jag minns

*I bakgrunden syns
fjället Njulla med
Lappporten, Čuonjávággi
på nordsamiska, vilket
betyder Gåsdaalen eller
Fjällåsdalen.
Foto: Peter Steggo.*

---

när min svärfar dött då allt var så sorgligt, tog min man och jag bilen och for till Lidafors. Där satt vi tysta och lyssnade till naturens egna ljud, vattnets porlande och suset i träden, en skön stund.”

I denna korta episod är det tydligt att naturen erbjuder något som saknas i en svår stund som när någon nära gått bort. En annan meddelare uttrycker en liknande relation till naturen: ”Naturen har fått ta emot min sorg och glädje, att kunna få gråta ut i skogen eller försöka sig på en jojk eller kulning långt från folk är en befrielse.” Naturen blir ett slags väsen som man kan dela sina känslor med. Även här lyfts avsaknaden av andra människor fram som en befrielse. Det är tydligt att meddelarna uttrycker något som det är svårt att sätta ord på, men som är betydelsefullt.

Naturen och landskapen ger starka intryck som i sin tur ger upphov till starka utsagor. Där finns ”de allra största upplevelserna. Magiska, intressanta och ibland svårbegripliga men oslagbara”, som en meddelare uttrycker sig. Det effektfulla landskapet beskrivs av en annan meddelare:

Jag har också upplevt mer dramatiska stränder med höga klippor och steniga kanter mot havet. Även sådana stränder fascinerar mig. Under många år har jag längtat efter att få se Höga kusten i verkligheten och inte bara via tv-bilder.

Materialet innehåller flera korta berättelser om naturens helande kraft som exempelvis i följande citat där en meddelare berättar om skogens påverkan på hälsa.

Det talades om ett sjukhus där patienterna i ena halvan tillfrisknade, medan andra halvan hade sämre prognos. Det visade sig, att den ”friskare” delen hade utsikt mot en grön skog, medan andra sidan vette mot en grå parkeringsplats. Sic! Det säger en del om naturens helande verkan både på kropp och själ.

Inte bara skog utan också vatten kan besitta en helande kraft, som i följande korta redogörelse: ”Mormor brukade sätta sig i vattnet och låta vågorna skölja över sig, hon trodde på det salta vattnets undergörande verkan.” Även om meddelaren här låter bli att uttala sig om sin egen tro, återges mormoderns tilltro till havets hälsobringande krafter.

Skogens och havets förmåga att bota är exempel på de närmast magiska krafter som naturen tillskrivs. Detta drag av ”övernaturlighet” återkommer i ett flertal frågelistsvar där naturen på olika sätt kopplas ihop med religiösa upplevelser. Associationer till paradiset är ett exempel på detta: ”Det är i Tällberg, en glänta i blandskogen, med bäckens porl, fågelsång och blommande ängar. Så föreställer jag mig paradiset en varm sommardag.”

Det vackra i naturen, det fridfulla och det mystiska ger upphov till religiösa reflektioner: ”Något jag aldrig kan glömma. Stunden då pappa tog av sig hatten och knäppte sina händer över såmaskinen och nedkallade Guds välsignelse över sådden. Det var ’skaparekontakt’.”

Det som vi tagit upp ovan är några av de tydliga förhållningssätt till naturen som frågelistsvaren ger uttryck för. De flesta av dem berör

olika aspekter av något som skulle kunna beskrivas med ordet *sammanhang*. En meddelare skriver till exempel: "Naturen betyder allt för mig, den får mig att känna mig som en del av jordens liv." En annan reflekterar på följande vis: "Då slår det mig att vi människor ju också är en del av naturen. Något vi nästan glömmer bort ibland nuförtiden." Många av de tidigare diskuterade förhållningssätten till naturen har på olika sätt med detta att göra: naturen erbjuder en känsla av sammanhang, det vill säga en upplevelse av världen som meningsfull och förutsägbar.

Och det är kanske här vi har en del av förklaringen till de starka reaktioner som utlöses när människans förhållande till naturen förändras och som kommer till uttryck i bland annat massmedia? Det som händer är att känslan av sammanhang upplöses, att världen blir en otrygg plats där naturens möjligheter till ro, vila och tröst försvinner.

"Närmare paradiset tycker jag inte man kan komma, men som i paradiset lurar ormen ..."

De allra flesta av de frågelistsvar vi studerat uttrycker positiva känslor inför och tankar om naturen, men det finns en annan aspekt av intresse som vi vill lyfta fram. Som citatet ovan illustrerar kan det finnas något skrämmande i naturen, något som vi människor inte kan kontrollera. Denna känsla uttrycks av en meddelare som beskriver hur "naturen är otyglad och påträngande". Detta okontrollerbara återkommer även i följande karakterisering: "Men jag är rädd för att allt det vackra försvinner, i naturen

finns ju också det som vi inte kan göra så mycket åt även om vi vill, naturkatastrofer, vulkanutbrott, översvämningar m.m. m.m."

Även om själva vulkanutbrottet eller översvämningen är skrämmande händelser så kan det vara det okontrollerbara i naturen som skrämmer oss mest. Vid dessa händelser får vi också möta naturens krafter, vars intensitet vida överstiger vad vi själva kan åstadkomma. En meddelare tar upp en egen erfarenhet: "Ett exempel jag sett på nära håll är översvämningen i Arvika år 2000. Något så skrämmande är svårt att beskriva. Då kände man sej verkligen liten och fick en påminnelse om hur lite vi människor har att sätta emot naturens krafter." Det är möjligt att koppla den litenhet, ställd inför naturens krafter, som uttrycks i detta citat, till naturens tröstande egenskaper som diskuterats tidigare. Naturen är något större än individen, och att förstå sig själv som del av detta större kan ge tröst. Men, detta stora sätter samtidigt fokus på vår egen litenhet. Det tröstande och skrämmande blir här två sidor av samma mynt.

En naturlig reaktion på oro är att leta efter en förklaring till det som skett. Ett återkommande inslag är människans roll och ansvar i de oväntade och oönskade förändringar som rör miljö och naturen. Människan och naturen tillskrivs specifika roller och i de flesta fall är naturen offret och människan boven. Som det illustreras i frågelistsvaren kan uttalanden om människan ibland vara inkluderande, ibland distansserande. En berättarröst kan vara anklagande och upprörd, medan en annan reflekterar över sitt eget agerande. Här kan lantbrukarnas "offerroll" som diskuteras tidigare i artikeln ses som

en av flera möjliga positioneringar. Tonen i följande berättelse avslöjar en stor oro och känsla av hopplöshet inför det som håller på att hända med den vackra, harmoniska och heliga naturen:

Ingen har ännu svarat på denna min fråga: Hur länge finns det resurser och "förutsättningar" för ett fortskridande i det som vi kallar för teknisk urbanisering med ständig ökad tillväxt, och detta ständiga resande med flyg kors och tvärs över jorden och dom enorma utsläppen som detta ger – på detta finns det bara ett hållbart svar om än lite sarkastiskt och ironiskt. Detta resande, detta körande och den tekniska urbaniseringen med sin s.k. tillväxt, detta kommer att få fortsätta ändå till den dag då "förutsättningarna" för detta slags kultur inte finns mer, då strömmen till datorerna inte längre finns – då man har tagit livet av den sista älgen i skogen, då man har sågat det sista trädet som går att såga ner och fångat den sista fisken som går att fånga.

Denna beskrivning av en pågående destruktion av naturen omringar oss och lägger skulden på vår livsstil, vår "kultur" som meddelaren kallar det. Detta synsätt återfinns i andra frågelistsvar: "I mina mörka stunder tror jag att människan kommer att förstöra miljön så illa att hela planeten blir obeboelig och mänskligheten går under." Förtvivlan och uppgivenhet färgar flera svar som uttrycker ett sökande efter den som bär ansvar och skuld för klimatförändringar. I följande exempel beskrivs det som närmast oundvikligt att människan kommer att förstöra naturen – detta på grund av en ovilja att ge upp vår

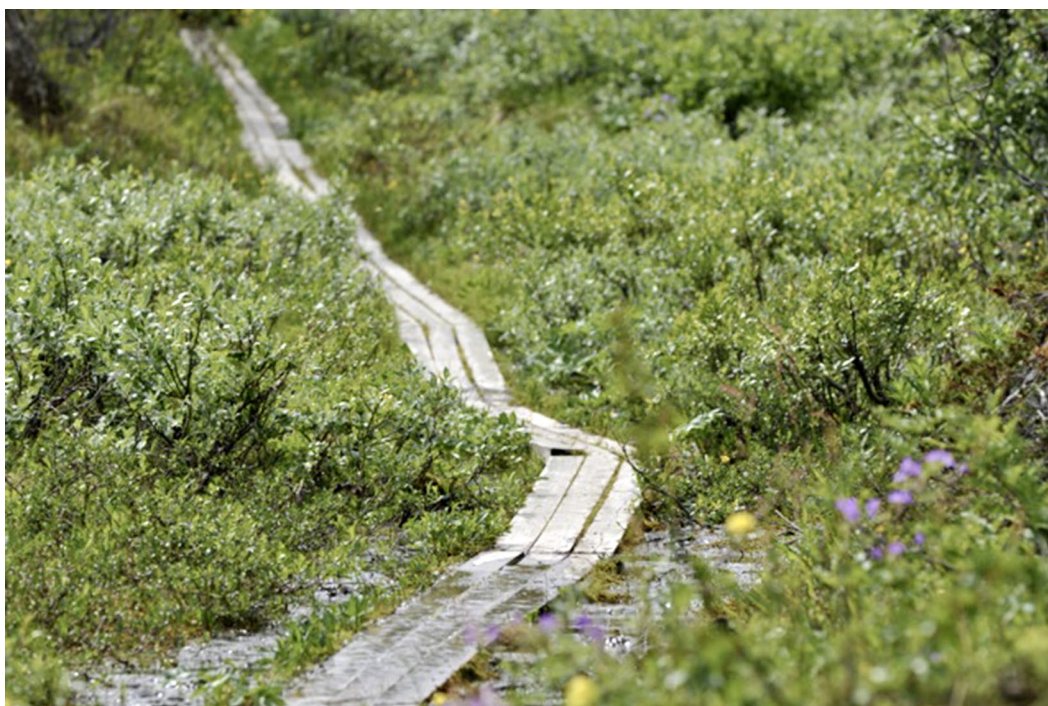
bekväma livsstil: "Jag tror inte att människorna vill offra så mycket av det så kallade välstånd vi uppnått. Folk kommer att fortsätta köra en och en i bilkaravanerna på våra vägar. (Även Maria Wetterstrand och Peter Eriksson.)" Misstron på människans vilja och förmåga att bromsa den destruktiva processen gäller med andra ord även miljöpolitikerna, här exemplifierat med Miljöpartiets språkrör.

Hopplöshet och förtvivlan präglar många uttalanden om naturens sårbarhet. "Det farligaste djuret är människan, och allt som skadar oss skadar oss för att vi tillfört naturen skada", kan man läsa i ett frågelistsvar. Samma meddelare undrar: "Hur kommer det sig att vi människor är så otroligt korkade? Hur kan något så uppfinningsrikt vara så dumt?" Här visas känslornas roll i berättandet. Rädslan och oron skapar behov för att sätta ord på och beskriva det svåra; på liknande sätt utformas och till viss grad bearbetas skuld känslor i frågelistsvaren. Medan medierna ofta fokuserar det dramatiska kring naturen och dess förändringar, hittar vi i frågelistsvaren snarare reflektioner, upplevelser och känslor.

Som nämnts tidigare ger oroliga och extrema situationer upphov till ett behov av mening: vi behöver artikulera och kommunicera en förståelse av det som händer och hur det ska hanteras. I detta spelar berättande en viktig roll. Berättande är på så sätt en meningsskapande process under vilken förklaringar, offer och ansvariga tar form.

Att förstå, förklara och skapa mening

Tidningsartiklarna som citeras inledningsvis visar hur klimatförändringarna i media dis-

Naturen – ro, trygghet och tröst. Foto: Peter Steggo.

---

kteras i termer av vad som är ”normalt” och ”onormalt”. Det material som frågelistorna innehåller utgör i sig exempel på berättande och meningsskapande på individnivå, det vill säga hur olika personer förhåller sig till det ”onormala” som upplevs när naturen, vädret eller klimatet förändras. Man kan betrakta de ibland mycket utförliga svaren som livsberättelser, med naturen i fokus, där meddelarna ser tillbaka på sina liv och lyfter fram händelser och erfarenheter som påverkat dem i hög utsträckning.

Tidigare har antropologer belyst samspelet mellan människa och natur utifrån näringsformer, boendemönster och praktiska kunskaper. Att detta samspel är betydelsefullt för grupper som livnär sig på odling, boskaps- och renskötsel eller jordbruk är självklart. Att kunna spå vädret genom att läsa tecken i naturen är ett av många exempel på hur detta samspel kommer till uttryck. I frågelistorna möter vi individuella meddelares röster vars relation till naturen inte präglas av praktiskt arbete, men där naturen ändå spelar en mycket viktig roll.

Meddelarna ger oss via frågelistsvaren en förklaringsmodell där *master narratives*, det vill säga berättelser som återfinns på en övergripande kulturell nivå, sammanvävs med personliga erfarenheter. Master narratives utgör mönster och ramar för, men också inspiration till, nya berättelser. Frågelistsvaren illustrerar hur olika nivåer interagerar i berättandet: barndomsminnen och diskurser om tillväxt eller växthuseffekten samspekar. Egna små berättelser blir vittnes-

mål som bekräftar etablerade diskurser i den allmänna miljödebatten.

Genom att studera frågelistsvaren har vi nått fram till en förståelse av vad det är som hotas när naturen inte längre beter sig som vi är vana vid. Det är förlust av exempelvis ro, trygghet, tröst och kanske framför allt sammanhang, som skapar stora behov av berättande och meningsskapande, utifrån vilket vi kan agera och återta det som förlorats.

Referenser

Vi har studerat svaren på frågelistan "Naturen för mig" som har inkommit till Nordiska museet samt hämtat inspiration från tidigare forskning om berättande och narrativitet, bland annat den svenska etnologen och folkloristen Alf Arvidssons bok *Livet som berättelse: studier i levnadshistoriska intervjuer* (1998) och narrativitetsforskaren Michael Bamberg, till exempel hans artikel "Master Narrative" i *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (red. David Herman, Manfred Jahn och Marie-Laure Ryan, 2005). Vidare utgör boken *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus* (2005) av Anna Johansson ytterligare en inspirationskälla till vår diskussion om berättandet.

För det etnologiska perspektivet på naturen vill vi bland annat hänvisa till Åke Campbells *Från vildmark till bygd: en etnologisk undersökning av nybyggarkulturen i Lappland före industrialiseringen* (1948) samt Tim Ingolfs *The Perception of Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill* (2000) och "Conversations from the North" i *Knowledge and Power in the Arctic. Proceedings at a Conference in Rovaniemi 16–18 April 2007* (red. Paula Kankaanpää, 2007).

Exempel på mediediskurser om naturen och klimatförändringar är många. Artiklarna vi citerar har publicerats av *Sameradion – Sveriges Radio, Västerbottens-Kuriren, Aftonbladet* och Lantbrukarnas Riksförbund:

Om bröderna Sarri: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5353333>
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10506760.ab>

Om renägarna i Vilhelmina norra sameby: <http://www.vk.se/745810/tufft-jobb-annu-tuffare>

Om potatisodlare i Norrbotten: <http://www.lrf.se/Medlem/Regioner/norrbotten/Press/Pressmeddelanden/Potatis--och-spannmalsodlare-dubbelt-drabbade-av-regnet/>
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=5149102>

LRF:s skrivelse till regeringen: <http://www.lrf.se/PageFiles/73622/Skrivelse%20Eskil%20Erlandsson%2013%20juni%202012.pdf>